

Тетяна Іванівна Сватенкова,
кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри загальної та практичної психології,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя,
вул. Графська, 2, м. Ніжин, Україна

АКТУАЛЬНІСТЬ КОМПЛЕКСНОЇ ТРЕНІНГОВОЇ РОБОТИ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА З ТИМЧАСОВИМИ ДИТЯЧИМИ ГРУПАМИ У ЗАКЛАДАХ РЕКРЕАЦІЙНОГО ТИПУ

У статті розглядаються особливості функціонування тимчасового дитячого колективу та його роль у розвитку дитини. Важливим аспектом планомірної і цілеспрямованої конструктивної взаємодії практичного психолога з групою дітей у дитячому таборі виділяється психологічний тренінг. Розкриваються результати практичного пілотажного дослідження щодо актуальності планомірної тренінгової роботи з тимчасовим дитячим колективом у дитячому таборі.

Ключові слова: тимчасовий дитячий колектив, групова динаміка, самопізнання, самореалізація, самовизначення, самоконтроль, комунікативна компетентність, саморегуляція, конструктивна взаємодія.

В умовах динаміки сучасних економічних і соціальних процесів постійно збільшується навантаження на школярів, яким необхідний повноцінний відпочинок. Проблему оздоровлення та повноцінного відпочинку дітей ефективно вирішують дитячі оздоровчі табори. Проте, в літній період важливим є не тільки вирішення завдань оздоровлення і відпочинку дітей, а й організація психологічної допомоги дітям у вирішенні актуальних проблем входження та адаптації особистості у тимчасовий дитячий колектив, поліпшення навичок спілкування, підвищення самооцінки, самореалізації та виявлення лідерських якостей кожного. Тому організація роботи практичного психолога в умовах дитячого оздоровчого табору сьогодні стає все більш актуальною.

Зі вступом дитини до тимчасового дитячого колективу змінюється її соціальна ситуація розвитку. Її зміна відбувається в молодшому шкільному віці, та зміна провідного типу діяльності, на думку Л.С. Виготського, сприяє становленню якісно нових відносин між дитиною і колективом, між дитиною і дорослим [1, 67]. Певні відносини із дорослими й ровесниками формуються на основі того, як дитина взаємодіє з іншими, виконує доручення, поводить себе у групі з дорослими, однолітками, виявляє або не виявляє готовність виконувати доручення інших людей. Отже, соціальна ситуація дитини залежить від рівня задоволення соціальних потреб дитини, які реалізуються в межах взаємодії «дорослий – дитина» і «дитина – дитина». Це об'єктивне становище дитини суб'єктивно й адекватно чи менш адекватно проявляється в настрої домінуючих переживань, емоційному ставленні до тимчасової групи, табору і дозвілєвого процесу.

Питання реалізації цілеспрямованої соціально-психологічної та організаційно-педагогічної роботи фахівців в умовах дитячих таборів почало активно вивчатися у 80-90 рр. ХХ сторіччя і на сьогоднішній

день висвітлена у працях А. А. Данилкова, Н. С. Данилкової, С. В. Гавриліної, К. М. Кавізіної, Н. А. Карасьової, Н. Б. Кедрової, М. М. Кисельова, С. В. Кисельової, Е. Г. Лиманської, І. М. Мірошник, Р. В. Овчарової, Є. І. Рогова, Г. І. Руденкової, С. М. Симоненко, Н. С. Смушук, І. М. Соболев, О. Є. Третьякова, С. Н. Третьякової, Л. В. Чуніхіної та ін. [7].

І хоча проблема надання психологічної допомоги (О. Ф. Бондаренко, Л. Я. Газман, І. В. Дубровіна, О. В. Хухлаєва та ін.) [9,23] і організація психологічної служби у системі вітчизняної освіти і науки (М. О. Амінов, Л. А. Венгер, І. В. Дубровіна, Ю. О. Замазій, І. Б. Котова, О. Є. Марінушкіна, М. В. Молоканов, Р. С. Немов, А. М. Прихожан, Є. І. Рогов, В. Г. Панок, Н. Ф. Романова та ін.) [4, 8] на теперішній час розглянута досить широко, питання спеціальної підготовки та організації роботи практичного психолога, які б могли забезпечити реалізацію ефективного психологічного супроводу в умовах закладів позашкільної освіти, а саме дитячих оздоровчих таборів, досліджено недостатньо і потребує більш детального вивчення.

Тимчасове дитяче об'єднання як різновид дитячого колективу, що створюється в умовах дитячих оздоровчих таборів, має низку особливостей, які вирізняють їх з-поміж дитячих колективів загальноосвітніх навчальних закладів, спортивно-оздоровчих і творчих центрів тощо. У свою чергу, подібні особливості, а ще й зростаючий соціальний запит з боку батьків, педагогів обумовлюють особливі вимоги до роботи та особистості фахівця психологічної служби табору. Тому проблема забезпечення цієї галузі кваліфікованими спеціалістами актуалізує питання розробки та удосконалення системи професійної підготовки майбутніх психологів, які надалі зможуть успішно реалізувати себе у роботі з дітьми в умовах тимчасового дитячого об'єднання.

В сучасній літературі дається таке означення: «виховний колектив – це таке об'єднання дітей, життя і діяльність якого мотивується здоровими соціальними прагненнями, в якому ефективно функціонують органи самоврядування, а міжособистісні стосунки характеризуються високою організованістю, відповідною залежністю, прагненням до загального успіху, багатством духовних взаємовідносин та інтересів, що забезпечує свободу і захищеність кожної особистості» [8, с. 320-321].

А. П. Усова пише, що одним із головних факторів розвитку суспільного виховання є саме дитина, яка виступає перед нами головним чином як особистість, що живе своїм життям, як член маленького дитячого суспільства з його інтересами, потребами, зв'язками, що завойовує якесь місце у цьому суспільстві [6, с. 21]. На думку Т. В. Драгунової, спілкування з близьким товаришем виділяється в абсолютно особливу діяльність [2, 48]. Вона існує як самостійна діяльність, яка може бути названа діяльністю спілкування. Предметом цієї діяльності є інша людина – товариш-одноліток як людина.

Таким чином, група однолітків лише тоді є сприятливим для дитини середовищем, коли статус особистості у групі є достатньо високим або таким, що задовольняє потреби дитини. Місце в системі відносин залежить від різних рис характеру дитини, у тому числі і від таких, як товаришність, здатність зрозуміти іншого, швидко орієнтуватися в обстановці, що склалася. Спостереження показують, що нерідко в групі між дітьми виникають взаємини, які не тільки не сприяють формуванню атмосфери взаємоповаги і порозуміння один з одним, але, навпаки, ведуть до розвитку протилежних якостей. Не всім дітям комфортно перебувати у середовищі однолітків, не для всіх тут сприятливий психологічний клімат. У тимчасовій дитячій групі, як правило, є кілька надзвичайно активних дітей, яких наставники нерідко вважають ядром групи, на них спираються в організаційно-дозвіллевій роботі. У той же час у групі є діти, які знаходяться в підпорядкуванні перших. Така поляризація погано відбивається на розвитку особистості.

З того моменту, як дитина потрапила у групу однолітків, її індивідуальний розвиток вже не можна розглядати та вивчати поза межами стосунків з іншими членами колективу. Саме тут на основі досвіду спілкування з друзями закладаються основи моральних якостей особистості.

Навіть далеко не повний аналіз ситуацій, які складаються в процесі спілкування між дітьми у колективі, показує, що взаємостосунки між дітьми у тимчасовому колективі являють собою актуальну психолого-педагогічну проблему [3, с. 218]. Щоб її розв'язати, необхідно базуватись на наступних принципових положеннях.

По-перше, взаємостосунки між дітьми у тимчасових групах треба розглядати як цілісну систему зі своєю внутрішньою структурою й динамікою розвит-

ку. Необхідно вивчати ставлення кожного члена групи до усіх інших учасників. Не можна обмежуватись вузьким аналізом групи близьких друзів, адже дружня компанія – це невелика за обсягом група. Окрім того, відносини дітей, які дружать один з одним, потребують дослідження, адже між ними складаються не лише комунікативні зв'язки. Необхідно вивчити, яке місце займають дружні пари у загальній системі відносин та як вони впливають на процес спілкування у тимчасовому дитячому колективі.

Взагалі у тимчасовій групі виникає глибока перебудова усієї структури взаємостосунків між дітьми, які вже мають своїх друзів у цьому колективі, що приїхали у табір не вперше, і дітьми, що вперше відвідали табір і скористалися можливістю проявити себе по-новому, придбати собі важливий статус і значення у групі. Підвищилось прагнення не лише до встановлення особистісних контактів. Діти прагнуть знайти у колективі, стосунках з товаришами якесь своє місце – не просто бути поряд, а бути визнаним товаришами.

У подальшому системі відносин розвиваються неоднаково. Одні з них свідомо постійно будується старшими наставниками. Саме вони визначають ділові стосунки у колективі та їх розвиток. Система особистих відносин, яка виникає на базі особистих симпатій дітей, не має жодного офіційного оформлення, її структура складається зсередини, стихійно. У цьому випадку практичному психологові важливо скорегувати систему емоційних, ділових та структурно-формальних стосунків у системі «наставник-діти», «дитина-колектив» та «дитина-дитина». Їхня структура має бути партнерською взаємодією, де має місце взаємоповага, взаємодопомога, підтримка, порозуміння і прийняття іншого.

Правильно побудоване спілкування – це і є процес виховання і розвитку дитини. Традиційно процес регуляції і побудови спілкування дитини з дорослими і однолітками вважається прерогативою педагогів. У зв'язку з цим виникає питання: якою мірою психолог з його специфічними методами може оптимізувати процес спілкування психічно здорової, благополучної дитини? Відповісти на це питання психолог може лише в результаті глибокої психологічної діагностики тих дітей, з якими він працює.

Дитина має ряд специфічних рис, які ускладнюють процес її спілкування з однолітками і дорослими, і результати цього спілкування багато в чому визначають її подальший психологічний розвиток.

Слід відмітити, що проблеми у міжособистісному спілкуванні може мати кожна дитина, оскільки уміння спілкуватися формується від народження і протягом життя людини і, як будь-яка психічна функція, є результатом індивідуального досвіду кожної людини.

Аналіз психологічних особливостей проблемних дітей і специфічних дефектів спілкування з однолітками дозволив виділити основні напрями роботи з ними [9, с. 345]:

1. По-перше, необхідно сформувати і мотивувати справжній інтерес дитини до людей, що оточують її, примусити її задуматися про їхні інтереси та потреби. Така інформація може допомогти дитині більш ефективно визначити справжній характер ставлення до себе, а у випадку виникнення розбіжностей уникнути поширення власної негативної оцінки щодо ситуації на ставлення до себе і, відповідно, на взаємини з тими, хто оточують її.

2. По-друге, необхідно навчити дитину не застосовувати еталон досконалості ні до себе, ні до інших, не допускати звинувачення, виховати в собі прагнення у важку хвилину звертатися за допомогою та підтримкою до інших людей, не замикатися у собі, навчитись бачити позитивне в негативному та невдалому спілкуванні.

Високі вимоги до своїх друзів та близьких створюють потенційне джерело для образ, дитина таким чином виходить за межі звичайних спокійних контактів та залишається соціально ізольованою. Психологічна компенсація цього явища пов'язана з розвитком у дитини уміння подивитись на себе з боку, об'єктивно оцінити свою поведінку й дії.

3. Третій напрям розвитку функцій спілкування пов'язаний з навчанням дітей прийомам саморегуляції свого стану, що дозволило б їм уникати конфліктів та бути соціально-гнучкими. Важливо приділяти увагу розвитку у дітей навиків вираження дружніх почуттів, посмішки, спокійного темпу мовлення.

Саме тому тема групової динаміки так зацікавила наші наукові пошуки та стала практичною віхою роботи у дитячому оздоровчому таборі «Аккорд» влітку 2015 року. Завдяки керівництву табору робота психолога була практично і методично забезпечена: ми мали власну тренінгову аудиторію, можливість систематично протягом 12 днів зміни проводити тренінги, коригувати вправи та спостерігати за проявом групової динаміки у тимчасовому дитячому колективі. Для цього було створено тренінгові програми для дітей за віком з урахуванням потреб дитини, запитів батьків, соціальної ситуації розвитку у даному віці та провідної діяльності. Недоцільно було б розкривати повністю напрямки тренінгової роботи, але зупинимося на основній меті роботи кожної групи: робота з групою дітей 7-9 років була спрямована на освоєння у новому колективі, боротьбу зі страхами, навчання навичок самоконтролю та вираження емоцій; робота з групою дітей 10-13 років мала на меті поліпшення навиків комунікативної компетентності, адекватного самовираження та навчання основ конструктивної взаємодії у тимчасовій групі; робота з дітьми 14-17 років була спрямована на опанування лідерських якостей, самопізнання, самореалізацію та самовизначення дітей. Це був початковий, так би мовити, пілотажний етап практичної роботи психолога у таборі за напрямком покращення групової взаємодії шляхом тренінгової роботи з дітьми. Практична робота цього напрямку тривала місяць (2 табірні зміни) і охопила

77 дітей віком від 6 до 17 років. Для перевірки ефективності роботи з групою ми обрали відомий метод соціометричного опитування. Відомо, що соціометричний метод – один із різновидів опитування, який використовують для вивчення внутрішньокolleктивних зв'язків шляхом виявлення стосунків між членами колективу. Цей метод застосовують для дослідження міжособистісних стосунків і міжгрупових відносин з метою їх поліпшення. Він дає змогу вивчити склад малих соціальних груп, особливо неофіційних стосунків, одержуючи соціологічну інформацію, яку іншим шляхом дістати майже неможливо. Він проводився у кожній тренінговій групі на 3 день після приїзду дітей, а також на 12 день. Весь цей час щоденно у кожній групі проводилися психологічні тренінги відповідно до мети і завдань роботи з кожною групою. Після обробки бланків методики виявилось, що із 77 дітей-учасників дослідження 46 мали вагомий позитивні зрушення – збільшення кількості позитивних голосів і зменшення негативних, тобто 60% учасників отримали більше позитивних голосів, ніж на початку тренінгової роботи. Це говорить про те, що практична тренінгова робота психолога була побудована з урахуванням індивідуальних та групових потреб дітей, більшість дітей успішно ввійшли у тимчасовий дитячий колектив і повністю чи частково реалізували свої потреби у ньому.

Звичайно, не можна говорити про однозначність успішної роботи тільки практичного психолога. Як вже розглядалося раніше, особистість старших наставників дитячих колективів та особливості організації дозвілєвої діяльності теж відіграли свою позитивну роль. Слід відмітити той факт, що у цьому таборі старших наставників обирають лише з числа викладачів та студентів психолого-педагогічних спеціальностей, що якісно збільшує потенціал конструктивної комунікативної взаємодії та впливу на дитину та дитячу групу.

Велике значення для розвитку навиків спілкування має уміння підтримувати загальну бесіду, брати участь у колективному обговоренні теми. Практичному психологові на групових заняттях з дітьми (тренінгах) необхідно навчити їх правилам участі у спілкуванні: уважно вислуховувати кожного, не переривати, обговорювати всі ідеї по черзі, не говорити дуже довго і дуже швидко, чітко і ясно виражати своє ставлення, висловлювати свою точку зору, договороючи до кінця.

Робота з удосконалення спілкування значно полегшується в результаті розвитку у дітей навиків саморегуляції емоційних станів. Будь-якому конфлікту передують сплеск напруги, злості, образи. Практичний психолог навчає дітей позбавлятися самостійно від сильних негативних емоцій і за допомогою інтерактивних засобів взаємодії з дитячим колективом дає можливість усвідомити і зрозуміти, що поки ці емоції володітимуть ними, дружби, радості спілкування і сумісної гри бути не може – всі навколо будуть

сприйматися як вороги і самі вони залишатимуться для оточення ворогами.

У основі будь-якого навичку саморегуляції лежить вміння розслабитися, якому ми маємо навчити дітей, використовуючи оригінальні методики і відомі в психогимнастиці тренінги розслаблення і релаксації. Після отримання базових навичок, необхідних для розвитку функції спілкування, діти переходять до виконання складніших завдань, що розвивають такі якості, як адекватність самооцінки і рівня домагань, отримання об'єктивної інформації щодо свого соціального статусу і соціальних очікувань групи, розвиток співчуття, співпереживання, емпатії, інтересу до своїх товаришів, пошани до їх думки.

Розвиток навичок спілкування неможливий без створення атмосфери доброзичливості, радості спільної діяльності, доброти і симпатії, інтересу один до одного. Для цього можна використовувати найрізноманітніші методичні засоби. Наприклад, влаштувати конкурс на кращий малюнок, де самі діти повинні переконливо похвалити малюнки один одного, знайти в них яскраві особливості і довести, що малюнок товарища (а не свій власний) заслуговує першого місця. При цьому звертати увагу не на кращий малюнок, а на

найбільш вдале висловлювання відносно малюнка товарища. Разом з дітьми необхідно послідовно освоювати різні моделі аналізу поведінки в ситуації спілкування.

Засвоєння моделей поведінки в соціальних ситуаціях, активне їх використання є важливим етапом у розвитку дитини: вона починає усвідомлювати спосіб виконання дії, а не тільки його результат [5, с. 12]. У дослідженнях О. М. Леонтьєва, Я. Неверовіч, Д. Б. Ельконіна, О. Р. Лурія, А. В. Запорожця переконливо доведено, що перехід від дії, направленої на результат, до дії, регульованої уявленнями про спосіб дії, означає переломний момент у психологічному розвитку дитини, її внутрішньої усвідомленої регуляції своєї поведінки.

Підводячи підсумок актуальності роботи практичного психолога щодо розвитку навичок спілкування у тимчасовому дитячому колективі, важливо підкреслити послідовний характер цієї роботи. У планомірній і послідовній тренінговій роботі значення кожної вправи набуває своєї актуальності саме як компонент системної роботи з дітьми, яка охоплює найрізноманітніші сфери дитячого життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л. С. Педология подростка / Л. С. Выготский // Выготский Л.С. Собрание сочинений : в 6-ти т. – М. : Педагогика, 1984. – Т. 4.: Детская психология. – 242 с.
2. Драгунова Т. В. Подросток / Т. В. Драгунова. – М. : Знание, 1976. – 96 с.
3. Емельянова Е. В. Психологические проблемы современного подростка и их решение в тренинге / Е. В. Емельянова. – СПб.: Речь, 2008. – 336 с.
4. Методичні рекомендації з літньої соціально-педагогічної практики / Упорядники: Гужанова Т. С., Рудницька Н. Ю. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2005. – 48 с.
5. Поліщук В. Негативні особистісні утворення в дітей молодшого шкільного віку / В. Поліщук // Практична психологія і соціальна робота. – 2002. – № 6. – С. 11-13.
6. Программы реабилитационной деятельности детских оздоровительных лагерей: Методический сборник в помощь организаторам летнего отдыха

детей / Под ред. Г. В. Куприяновой, Л. Е. Сикорской. – М.: НИИ семьи, 1997. – 100 с.

7. Симоненко С. Н. Рекреационная психология детства: достижения и перспективы / С. Н. Симоненко, Е. Н. Грек, Е. В. Костюнина, И. В. Леженко // Наука і освіта, № 12, 2014. – С. 7-12.

8. Третьяков О. Е., Третьякова С. Н. Опыт работы психолога в летних детских оздоровительных лагерях / О. Е. Третьяков, С. Н. Третьякова // Вестник коррекционно-развивающей работы [Электронный ресурс]. – 1998 – №3. – Режим доступа: <http://psybrest.iatp.by/pub1.htm>.

9. Харламов И. Ф. Педагогика: Учеб. пособие: 3-е изд., перераб. и доп. / И. Ф. Харламов. – М.: Юрист, 1997. – 512 с.

10. Чернишова Г. Ф. Оздоровчий дитячий центр як простір спілкування / Г. Ф. Чернишова // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. – 2007. – Вип. 47. – С. 342-348.

REFERENCES

1. Vygotskiy, L. S. (1984). *Pedologiya podrostanta* [Pedology of an adolescent]. (Vols.1-6). Moscow: Pedagogika [in Russian].
2. Dragunova, T. V. (1976). *Podrostok* [Adolescent]. Moscow: Znanie [in Russian].
3. Emelyanova, E. V. (2008). *Psikhologicheskie problemy sovremennogo podrostanta i ikh reshenie v treninge* [Psychological problems of a modern teenager and solving them in a training]. Saint Petersburg: Rech [in Russian].

4. Huzhanova, T. S., Rudnytska, N. Yu. (Ed.). (2005). *Metodychni rekomendatsii z litnoi sotsialno-pedahohichnoi praktyky* [Methodical recommendations out of summer socio-pedagogical practice]. Zhytomyr: ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].

5. Polishhuk, V. (2002). *Negatyvni osobystisni utvorennia v ditei molodshoho shkilnoho viku* [Negative personal formations in children of younger school age]. *Praktychna psihohiia i sotsialna robota – Practical psychology and social work*, 6, 11-13 [in Ukrainian].

6. Kupriyanova, G. V., Sikorska, L. E. (1997). *Programmy rehabilitatsionnoy deyatel'nosti detskikh ozdorovitel'nykh lagerey: Metodicheskiy sbornik v pomoshh organizatoram letnego otdykh detey [Programs of rehabilitation activities of child recreation centers: methodical help of child rest organizers]*. Moscow: NII semii [in Russian].
7. Simonenko, S. N., Grek, O. N., Kostyunina, E. V., Lezhenko, I. V. (2014). *Rekreatsionnaya psikhologiya detstva: dostizheniya i perspektivy [Recreation psychology of childhood: achievements and prospects]*. *Nauka i osvita – Science and education*, 12, 7-12 [in Russian].
8. Tretyakov, O. E. & Tretyakova, S. N. (1998). *Opyt raboty psikhologa v letnikh detskikh ozdorovitel'nykh lageryakh [Experience of a psychologist in summer child recreation camps]*. *Vestnik korrekcionno-razvivayushhey raboty – Bulletin of the correctional developing work*. Retrieved from <http://psybrest.iatp.by/pub1.htm>. [in Russian].
9. Harlamov, I. F. (1997). *Pedagogika [Pedagogy]*. Moscow: Jurist [in Russian].
10. Chernishova, G. F. (2007). *Ozdorovchyi ditiachyi tsentr yak prostir spilkuvannia [recreation child center as communication space]*. *Pedahohika i psykholohiia formuvannia tvorchoi osobystosti: problemy i poshuky – Pedagogy and psychology of creative personality formation: problems and searches*, 47, 342-348 [in Ukrainian].

Татьяна Ивановна Сватенкова,

кандидат психологических наук, старший преподаватель кафедры общей и практической психологии, Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя, ул. Графская, 2, г. Нежин, Украина

АКТУАЛЬНОСТЬ КОМПЛЕКСНОЙ ТРЕНИНГОВОЙ РАБОТЫ ПРАКТИЧЕСКОГО ПСИХОЛОГА С ВРЕМЕННЫМИ ДЕТСКИМИ ГРУППАМИ В УЧРЕЖДЕНИЯХ РЕКРЕАЦИОННОГО ТИПА

В условиях динамики современных экономических и социальных процессов постоянно увеличивается нагрузка на школьников, которым необходим полноценный отдых. Проблему оздоровления и полноценного отдыха детей эффективно решают детские оздоровительные лагеря. Однако в летний период важно не только решение задач оздоровления и отдыха детей, но и организация психологической помощи детям в решении актуальных проблем вхождения и адаптации личности во временном детском коллективе, улучшение навыков общения, повышение самооценки, самореализации и выявление лидерских качеств каждого. Поэтому организация работы психолога в условиях детского оздоровительного лагеря сегодня становится все более актуальной. В статье рассматриваются особенности временной группы детей и ее роли в развитии ребенка. Важным аспектом систематического и целенаправленного конструктивного взаимодействия практического психолога с группой детей в детском лагере выступает психологический тренинг. В статье рассказывается об актуальности групповой работы с детским психологом команды. Раскрываются результаты практического пилотажного исследования актуальности планомерной тренинговой работы с временным детским коллективом в детском лагере. Рассматриваются примеры актуальных научных исследований нашего времени о важности групп и групповой динамики в жизни и развитии ребенка. Раскрываются результаты экспериментального исследования практической значимости систематической подготовки для работы с детскими группами во временном детском коллективе. Подводя итог актуальности работы психолога по развитию навыков общения во временном детском коллективе, важно подчеркнуть последовательный характер этой работы. В планомерной и последовательной тренинговой работе значение каждого упражнения приобретает свою актуальность именно как компонент системной работы с детьми, которая охватывает различные сферы детской жизни.

Ключевые слова: временные детский коллектив, групповая динамика, самопознание, самореализация, самоопределение, самоконтроль, коммуникативная компетентность, саморегулирование, конструктивное сотрудничество.

Tetiana Svatenkova,

PhD (Candidate of Psychological Sciences), senior lecturer, Department of General and Practical Psychology, Nizhyn Gogol State University, 2, Hrafska Str., Nizhyn, Ukraine

IMPORTANCE OF THE COMPREHENSIVE TRAINING WORK OF A PRACTICAL PSYCHOLOGIST WITH TEMPORARY CHILD GROUP AT RECREATIONAL ORGANIZATIONS

In terms of the dynamics of the current economic and social processes, the pressure on school students is constantly increasing, so they need a good rest. The issue of recreation and proper rest of children is effectively solved by children's camps. But in summer, it is important to not only meet the challenges of rehabilitation and recreation for children, but also the organization of psychological assistance to them in solving urgent problems of adaptation to a tempo-

rary group at a camp, improving communication skills, increasing self-esteem and self-actualization. Therefore, the organization of the psychologist's work at a children's recreation camp is becoming more and more important. A significant aspect of the systematic and purposeful constructive interaction of a psychologist with a group of children at a children's camp is psychological training. Two psychological training programs have been developed taking into account age peculiarities, social features of the development and main occupation of children. The practical work was performed during a month and involved 77 children aged from 6 to 17 years. The method of sociometric questioning (on the third day after the arrival of children and on the twelfth day of staying at a camp) was used in order to assess the efficiency of the carried out training. The work in a group of 7-9-year-old children was focused on the adaptation in a new team, overcoming stress and fear, teaching skills of self-control and emotions expression. The work with 10-13-year-old children was aimed at improving their communication skills, adequate self-expression, etc. 14-17-year-old adolescents' training was focused on the mastering of leadership qualities, self-realization and self-determination. The experiment results have shown that 46 children have positive changes, which confirms the efficiency of the carried out psychological training. Most of the surveyed successfully adapted in their groups at the camp and improved their self-esteem. Thus, the experiment has proved the importance of a practical psychologists' work at children's camps.

Keywords: temporary children's group, group dynamics, self-knowledge, self-realization, self-determination, self-control, communicative competence, self-regulation, constructive cooperation.

Подано до редакції 01.09.2016

УДК: 159.9.072:378.146

Світлана Миколаївна Симоненко,
доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології розвитку і соціальних комунікацій,
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського,
вул. Фонтанська дорога, 4, м. Одеса, Україна,

Едуард Броніславович Лебединський,
кандидат психологічних наук, генеральний директор
Українського дитячого центру «Молода гвардія»,
вул. Миколаївська дорога, 172, м. Одеса, Україна

ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА: ДОСВІД ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ В УМОВАХ ДИТЯЧОГО РЕКРЕАЦІЙНОГО ЗАКЛАДУ «МОЛОДА ГВАРДІЯ»

У статті розкривається поняття творчого потенціалу як провідної характеристики здатності особистості до творчого самовираження і самореалізації. Розкрито структуру творчого потенціалу, в яку входять інтелектуально-творчий, мотиваційно-особистісний та емоційно-вольовий компоненти творчого потенціалу особистості школяра. Розглядаються особливості розвитку творчого потенціалу у підлітків і старшокласників, які відпочивають у рекреаційному закладі Український Дитячий Центр «Молода гвардія». Розроблено програму розвитку творчого потенціалу у підлітків і старшокласників в умовах рекреації, яка передбачає психологічний супровід: проведення первинної діагностики, участь у тренінгових заняттях із розвитку структурних компонентів творчого потенціалу, індивідуальну та групову роботу з психологом, консультування педагогів-організаторів, проведення творчих майстерень, метою яких є розвиток у школярів нестандартного мислення, творчої індивідуальності та креативності.

Ключові слова: творчий потенціал, структурні компоненти, креативні здібності, вербальна креативність, візуальна креативність, мотивація, підлітковий вік, рекреаційний період.

Однією з найбільш важливих проблем сучасного суспільства є формування духовно багатой, гармонійно розвинутої, творчо обдарованої особистості. Вирішення цієї проблеми неможливе без розвитку творчого потенціалу у майбутнього молодого покоління, оскільки це сприяє розвитку творчого мислення, творчої самореалізації, творчої активності і формуванню мотивації до інтелектуальної та творчої діяльності.

Аналіз наукової літератури свідчить, що термін «потенціал» досить широко використовується в різних галузях сучасного знання. В психологічній науці феномен «потенціал» розуміється як провідна характеристика спроможності людини, що становить її внутрішню, духовну енергію і діяльну позицію, спрямовану на творче самовираження, самореалізацію людських сутнісних сил. Сутність поняття «творчий потенціал» указує на зв'язок особистості і творчості